

УДК 378.134(78)

З ПИТАНЬ ОПТИМІЗАЦІЇ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ВНЗ

Штефан О.С.

Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

Майбутні вчителі музичного мистецтва відчувають необхідність у більш дієвих технологіях, формах і методах роботи, спрямованих на оптимізацію й удосконалення концертмейстерської практики. У світлі сучасних вимог з питань оновлення та збагачення змісту професійної підготовки студентів вищого навчального закладу автор статті пропонує теоретико-методичну модель формування концертмейстерської компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва, що слугуватиме ефективному включенню її механізмів в загальну систему музичної освіти фахівця. Розглядається можливість залучення моделі до загальної системи музичної освіти виходячи з сучасних вимог щодо оновлення та збагачення професійної підготовки студентів музичних вузів.

Ключові слова: професійна компетентність, вчитель музичного мистецтва, концертмейстерська практика.

Постановка проблеми. Глибокі соціальні, духовні зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають нових підходів до розбудови сучасної системи освіти в Україні, іншого ставлення до якості професійної діяльності педагога. Проблема професіоналізму вчителя, від якого залежить рівень організації навчального й виховного процесу, вміння навчити, викликати інтерес до знань, сформувані певні риси та якості підростаючого покоління, його духовний розвиток, а звідси – й майбутнє суспільства, саме тепер набуває особливої значущості.

Актуальним на сьогодні є формування професійно важливих якостей фахівця школи, здатного до самореалізації, самовдосконалення в художньо-творчій та педагогічній діяльності. Від цього залежить ефективність процесу естетичного виховання підростаючого покоління засобами музичного мистецтва, де вчитель музики виступає центральною особою. Сучасний підхід до професіоналізму визначається саме його здатністю орієнтуватися в різних видах практичної музичної діяльності, відмітними ознаками якої є висока інтенсивність, різноманітність умов здійснення, широке використання прийомів практичного музикування у сполученні з педагогічними поясненнями. Отже, складність цієї праці обумовлена її поліфункціональністю, де поряд з дидактичними аспектами виступають й суто виконавські. За цих умов вчителі необхідно мати високий рівень виконавської майстерності, розвинуті музичні й професійно важливі якості, спеціальні знання, уміння та навички, тобто цілий комплекс компонентів, що нададуть можливість ефективно здійснювати музично-виконавські дії, необхідні для повноцінного забезпечення усіх форм концертмейстерської практики в умовах загальноосвітньої школи. Саме формування концертмейстерської компетентності здатно вирішити проблему не лише якісного викладання вчителем навчального матеріалу, а й підвищити рівень виховного впливу на учня. Отже, слід підкреслити, що рівень професіоналізму фахівця знаходиться у прямій залежності від ступеня його концертмейстерської компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій багатьох науковців з питань професійної підготов-

ки викладача-музиканта, таких як Л. Арчажникова, Н. Белова, М. Букач, Ж. Дебела, А. Козир, Т. Кононенко, О. Краснова-Соколова, Є. Куришев, Т. Левшенко, В. Муцмакер, Г. Найдьюнишева, І. Немикіна, Г. Падалка, Т. Первушина, О. Перепелиця, Н. Плешкова, В. Пустовіт, Н. Тимошенко, Г. Ципін, Н. Миропольська, О. Рудницька, Г. Шевченко, О. Щолокова дозволяє стверджувати, що існує міцне підґрунтя для теоретико-експериментального вивчення феномена концертмейстерської компетентності, однак визначення глибини сутності та особливостей концертмейстерської практики шкільного вчителя музики в повному обсязі залишилися поза увагою науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд з націленням на традиційні уроки музики, сьогодні вимагає орієнтацію майбутніх вчителів на концертмейстерську діяльність в галузі музично-рухового навчання для забезпечення музичним супроводом уроків хореографії, ритміки, музично-ігрових моментів під час уроку музики, але під час фахової підготовки студентів цей напрям, на жаль, залишається без уваги. Про це свідчить не тільки відсутність такої інформації у змісті програм з концертмейстерського класу і ансамблю, але й дефіцит теоретико-методичних робіт з цієї проблематики. Аналіз джерел дозволив виокремити поодинокі праці, в яких з різних боків розкривається процес підготовки концертмейстера, зокрема дисертаційне дослідження Л. Ладигіна [2] присвячене проблемі хореографічного акомпанементу балетного концертмейстера. У праці Л. Ярмолович [4] пропонується підвищити статус музики в системі хореографічного навчання завдяки чуйному ставленню до музичного супроводу уроків класичного танцю. Зрозуміло, що специфіка хореографічного акомпанементу в балеті відрізняється від особливостей музичного оформлення ритмо-пластичних вправ у шкільній практиці вчителя. І хоча обидва ґрунтуються на засадах хореографічного мистецтва, все ж таки мають багато відмінностей.

Формулювання цілей статті. Професійна підготовка майбутнього вчителя музики на сучасному етапі зумовлена взаємозалежністю та взаємодією компонентів, що складають єдину інформаційну систему, тому необхідність опо-

середкованого дослідження цього процесу методом моделювання бачиться нам обов'язковим. Тому, головною метою цієї роботи є визначити теоретико-методичну модель формування концертмейстерської компетентності, що дозволить майбутньому вчителю визначитися у власних недоліках, окреслити шляхи підвищення власного професійного рівня кваліфікації.

Використовуючи методи прогнозування, є необхідним визначити обов'язкові та бажані напрями фахової підготовки майбутнього вчителя музики, під час яких відбувається процес формування концертмейстерської компетентності. Слід відзначити, що концертмейстерська компетентність нами розуміється як здатність майбутнього вчителя музики виконувати професійні завдання концертмейстерського спрямування у відповідності з Державними стандартами вищої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб бути висококомпетентним спеціалістом необхідно не тільки успішно виконувати професійні функції, завдання, отримуючи ефективні результати, але й швидко реагувати на зміни в освіті, нові вимоги, оновлюючи при цьому знання та удосконалюючи вміння. Але у світлі сучасних підходів до цих питань існує потреба у розвитку мотиваційної сфери майбутнього вчителя музики, який буде прагнути направити свою компетентність на виховання високої духовності школяра засобами концертмейстерського мистецтва. Ще одним невід'ємним напрямом процесу формування концертмейстерської компетентності має стати розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, стимулювання творчої самореалізації.

Виходячи з того, що концертмейстерська компетентність набувається тільки в процесі виконання певного виду діяльності, яку визначаємо як концертмейстерська практика, є сенс окреслити її специфічні особливості, структурні компоненти, вимоги до кожної з її форм.

Таким чином, для побудови теоретико-методичної моделі формування концертмейстерської компетентності ми мали врахувати визначені напрями концертмейстерської підготовки, що виступили чинниками структури концертмейстерської компетентності, яка об'єднала у собі суб'єктно-мотиваційний, процесуальний та творчий компоненти [1, с. 117]. Такий підхід зумовлює впровадження організаційно-методичної системи як механізму удосконалення рівня концертмейстерської підготовки через оволодіння методами музично-рухового навчання та специфіки різновидів акомпанування, зокрема ритмо-пластичного. В основу моделі покладено взаємозалежність та взаємодія процесуальної та особистісної структур, тобто, системи зовнішнього навчально-виховного впливу і внутрішньої системи самовпливу (самопізнання, самокорекція, самовдосконалення, самореалізація). Процесуальна структура покликана забезпечити певний рівень концертмейстерської підготовки відповідно стандартів вищої освіти, планів і програм, а особистісна – розвиток якостей, що впливатимуть на формування позитивної мотивації студентів до концертмейстерської діяльності, розуміння потреби самопізнання й самовдосконалення, завдяки розвитку рефлексивного мислення, емоційно-емпатійних реакцій та комунікативних якостей особистості.

Умови, завдяки яким процес формування концертмейстерської компетентності майбутнього вчителя музики буде найефективнішим, можна представити у такий спосіб:

По-перше, запровадження організаційно-методичної системи, що відбиває механізми взаємодії та відповідності процесуальної та особистісної структур, покладених в основу змісту структури концертмейстерської компетентності.

По-друге, формування у студентів позитивної мотивації до виконання концертмейстерських дій у процесі музикування.

По-третє, забезпечення ціннісного відношення у взаємодії «викладач – студент», діалогічність спілкування, що спрямоване на активізацію когнітивної діяльності студента, виховання здатності до рефлексивних дій, адекватної самооцінки рівня своєї концертмейстерської підготовки, індивідуального та диференційованого підходу до студентів.

Наступне, активізація самостійності та творчості студентів у період фахової підготовки, залучення до різних форм музикування, збагачення змісту концертмейстерської підготовки завдяки оволодінню методами музично-рухового навчання.

Останнє, актуалізація професійних знань, оволодіння специфікою акомпанування, формування відповідних концертмейстерських умінь, що сприятимуть ефективному виконанню професійних завдань відповідної спрямованості, розвиток професійно важливих здібностей.

Відповідно, критеріями концертмейстерської компетентності майбутніх учителів музики нами визначено:

– *суб'єктно-мотиваційний критерій*, що формує позитивну мотивацію студентів до концертмейстерської діяльності і відповідної підготовки, розуміння потреби самопізнання й самовдосконалення завдяки розвитку здатності до рефлексивного мислення, емоційно-емпатійних реакцій та комунікативних якостей особистості;

– *змістовний критерій*, що характеризує рівень володіння майбутніми вчителями музики необхідним об'ємом професійних знань: музично-теоретичних, психолого-педагогічних і спеціальних, їх мобільність та інтенсивність використання на практиці;

– *операційно-діяльнісний критерій*, що характеризує наявність комплексу навичок акомпанування: слухового контролю, виконавського ансамблю, вербального та невербального спілкування, які забезпечують ефективне формування концертмейстерських умінь, а саме: умінь читати з листа, транспонувати, підбирати на слух мелодії та акомпанементи, адаптувати музичні твори;

– *конструктивний критерій*, що відображає міру творчої спрямованості концертмейстерської діяльності через використання творчих музично-рухових методів навчання, рівень засвоєння студентами специфіки акомпанування, використання прийомів інструментальної імпровізації.

Готовність випускників музичних факультетів до концертмейстерської діяльності у загальноосвітній школі мають визначатися за такими показниками:

– здатністю до емоційно-емпатійних реакцій у ситуації музично-виконавської взаємодії, до рефлексивних дій (характером актуалізації са-

морозвитку, здатністю до самопізнання, усвідомленням власного професійного «Я»);

– глибиною оволодіння теоретичним матеріалом, необхідним об'ємом музично-теоретичних знань, їх мобільністю;

– спроможністю винаходити оптимальні шляхи вирішення завдань музично-виконавської взаємодії, завдяки психолого-педагогічним знанням;

– інтенсивністю вживання творчих методів, зокрема методів музично-рухового навчання, що підтверджує здатність застосовувати на практиці спеціальні знання та підсилює інтегративні процеси на внутрішньодисциплінарному рівні;

– ступенем удосконалення навичок акомпанування, зокрема, якістю володіння специфікою ритмо-пластичного акомпанування;

– ступенем розвитку музичних та професійно важливих здібностей;

– рівнем виконання концертмейстерських дій, визначених у стандартах ВНЗ як комплекс умінь, необхідних для забезпечення певних професійних завдань.

Розробка критеріїв була спрямована на прогнозування рівнів концертмейстерської компетентності майбутніх вчителів музики, що фіксується за:

- об'ємом професійних знань;
- рівнем виконання концертмейстерських дій;
- розвитком професійно важливих якостей;
- інтенсивністю екстеріоризації (реалізації на практиці) набутих знань, умінь, навичок;
- володінням творчими методами навчання та інтенсивністю їх застосування на практиці [3, с. 108].

На основі вищесказаного нами пропонується три ступені сформованості концертмейстерської компетентності майбутнього вчителя музики:

- високий,
- середній,
- низький.

Діагностичними характеристиками *низького* рівня є відсутність інтересу до концертмейстерської діяльності, байдуже або негативне ставлення до можливості підвищити свій професійний рівень, недостатній обсяг музично-теоретичних знань, не сформованість навичок акомпанування, концертмейстерських умінь для виконання професійних завдань, відсутність потреби у розширенні меж діяльності завдяки засвоєнню нових

прийомів та методів навчання (зокрема музично-рухового), дефіцит творчого потенціалу у вирішенні завдань музично-виконавської взаємодії.

Для *середнього* рівня характерне бажання вдосконалити рівень концертмейстерської майстерності, розуміння і позитивне ставлення до необхідності оволодіння музично-руховими методами навчання, критичне ставлення до виконання професійних завдань концертмейстерського спрямування. Студенти мають комплекс необхідних теоретичних знань, але не завжди вміють правильно розпорядитися їм на практиці, потребують допомоги педагога при виконанні деяких завдань. У них недостатньо сформовані навички акомпанування, що заважає справлятися на належному рівні з творчими задачами. Але деякі концертмейстерські дії мають творчий характер, через що проявляється індивідуальність майбутнього вчителя музики.

Для студентів *високого* рівня концертмейстерської компетентності характерні інтерес до педагогічної діяльності, що проявляється через позитивне ставлення до концертмейстерської практики, задоволення її результатами, бажання постійно вдосконалювати методику викладання музичної дисципліни. Вони мають глибокі музично-теоретичні знання, вміють цікаво побудувати процес спілкування, застосовуючи при цьому творчі методи навчання, сполучають керівну та акомпанаторську функції на відповідному рівні, володіють навичками концертмейстерської діяльності, проявляють ініціативність та самостійно вирішують задачі, пов'язані з концертмейстерською практикою, мають необхідний обсяг спеціальних знань з приводу музично-рухового навчання, володіють навичками ритмо-пластичного акомпанування.

Висновки з даного дослідження. Отже, виходячи з сучасних вимог щодо питання оновлення та збагачення професійної підготовки студентів музичних вузів, ми розраховуємо на те, що представлена теоретико-методична модель формування концертмейстерської компетентності майбутнього вчителя музики буде залучена до загальної системи музичної освіти. Умови, завдяки яким процес формування концертмейстерської компетентності буде найефективнішим, будуть враховані у процесі навчання майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Список літератури:

1. Балашова О.С. Концертмейстерська компетентність – неодмінна умова професійного становлення вчителя музики // Підготовка вчителя у контексті Європейського освітнього простору: Збірник наукових праць / За ред. проф. Левківського М.В. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – С. 113-120.
2. Ладыгин Л.А. Теоретические основы исполнительской практики концертмейстера балета: М., 1990. – 19 с.
3. Орлов В.Ф. професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: Монографія / За заг. ред. І.А. Зязюна. – К.: Наукова думка, 2003. – 276 с.
4. Ярмолович Л.И. Элементы классического танца. Л. – М.: Музгиз, 1952. – 138 с.

Штефан Е.С.

Николаевский национальный университет
имени В.О. Сухомлинского

ПО ВОПРОСАМ ОПТИМИЗАЦИИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ВУЗАХ

Аннотация

В статье предлагается теоретико-методическая модель формирования концертмейстерской компетентности будущих учителей музыкального искусства. Рассматривается возможность приобщения модели к общей системе музыкального образования исходя из современных требований к вопросу обновления и обогащения профессиональной подготовки студентов музыкальных вузов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, учитель музыкального искусства, концертмейстерская практика.

Shtefan O.S.

Mykolaiv V.O. Suhomlinsky National University

ABOUT CONCERTMASTER'S TRAINING OPTIMIZATION OF A PROSPECTIVE MUSIC ART TEACHERS

Summary

Prospective music art teachers perceive the necessity for more efficient technologies, work forms and methods directed on optimization and improvement of concertmaster's practice. In terms of modern requirements with the students' professional training enrichment and renovation, the author suggests theoretical and methodical doctrine of a concertmaster's competence model formation with prospective music art teachers that it causes for more efficient insertion of it's procedures in a total music educational system. The article is considered with the model involving ability for total music art educational system on the assumption of the latests requirements to it.

Keywords: professional competence, music art teacher, concertmasters' practice.